

Person og prestetjeneste

Persondimensjonens betydning for prestens profesjonsutøvelse



AV TONE STANGELAND KAUFMAN, PH.D., FØRSTEAMAUENSIS I PRAKTISK TEOLOGI VED MF, KIRSTEN DONSKOV FELTER, TEOLOGISK VITENSMEDARBEIDER, PH.D., FOLKEKIRKENS UDDANNELSES- OG VIDENSCENTER, OG MARIANNE GAARDEN, TEOLOGISK KONSULENT, PH.D., HELSINGØR STIFT, DEN DANSKE FOLKEKIRKE¹

tkaufman@mf.no / kfe@km.dk / marga@km.dk

1. Nye vilkår for prestetjenesten

I takt med at samfunnet forandrer seg, og de nordiske folkekirkers medlemmers tilknytning til og bruk av kirken forandres, endrer også prestearbeidet karakter. Ikke minst i Sverige og Norge har det skjedd store forandringer i kirkas organisasjon i og med skillet mellom stat og kirke. Men også i Danmark er det i stigende grad merkbart at generelle utviklingstendenser i samfunnet medfører endringer både i prestearbeidets organisering og i dets innhold.² For presten betyr det at han eller hun i dag ikke bare skal kunne utføre embetets tradisjonelle funksjoner, men også være i stand til å agere på mange andre arenaer og i det hele tatt være i stand til å forholde seg til komplekse og eventuelt motstridende forventninger fra forskjellige grupper i menigheten – og eventuelt også fra mennesker som ikke er medlemmer av kirka. Det å være prest stiller store krav om involvering og engasjement, noe som på den annen side

medfører fare for utbrenthet og konflikter.

Formålet med denne artikkelen er å bidra til diskusjonen om hva persondimensjonen betyr for prestens virke, og å drøfte mulige konsekvenser for de måter som presterollen kan utformes på i en nordisk folkekirkekontekst i vår samtid. Vi problematiser både den *praktiske* og den *ideologiske* nedtoningen av persondimensjonens betydning og etterspør – uten selv å ha svaret – en nytenkning av prestetjenesten. Det materiale, som primært legges til grunn for artikkelen, er vårt eget tidligere empiriske forskningsarbeid, hvor vi på forskjellig vis har beskjeftiget oss med hva som kjennetegner prestens arbeid i dag.³ I dette materialet finnes betydningsfulle innsikter i samspillet mellom person og profesjon. Vi finner det her tjenlig med en pragmatisk tilnærming til profesjonsbegrepet og forstår det som det kompleks av faglige forutsetninger, definerte oppgaver og arbeidsmessige verdier som i en gitt kontekst forbindes

med prestens virke.⁴ Videre vil vi argumentere for at disse innsiktene kan bidra til en samtidig utforming av presterollen, der det personlige ikke ses som motsetning til det profesjonelle, men heller som en integrert del av det.

Artikkelen kan plasseres i forlengelsen av en rekke empiriske forskningsprosjekter, som de siste tiårene er blitt gjennomført og publisert om prester og presterollen i norsk og nordisk kontekst.⁵ Disse studiene belyser sentrale sider av hva det vil si å være prest, og viser at forståelsen av presterolle og prestatjeneste har gjennomgått store endringer i løpet av de siste 25 årene. En ikke uvesentlig del av disse endringene handler om en økt innsikt i persondimensjonens sentrale betydning. Det er nemlig også betydelige utfordringer forbundet med at prestens person ikke kan atskilles fra prestens tjeneste. Det betyr ikke bare en økt mulighet for konflikt, som har lettere for å inntreffe når man er engasjert i arbeidet sitt,⁶ men empirisk forskning i Norge har blant annet også pekt på noen av utfordringene med presters utbrenthet.⁷ Arbeidslivet i kirka kan være grenseløst og følelsesmessig krevende i et omfang som går ut over privatlivet.⁸ Spørsmålet er imidlertid hvilke konsekvenser man arbeidsmessig og teologisk skal trekke av dette.

En mulig løsning er et forsøk på å beskytte presten ved å trekke tydelige skillelinjer mellom arbeid og privatliv, og dermed gjøre prestens arbeidsforhold likere andre yrkesgrupper, hvilket synes å være en pågående prosess i Norge. En annen er å motvirke personaliseringen teologisk og ideologisk ved å fremheve embetet foran personen, hvilket til nå har vært tendensen i Danmark. Vår posisjon er imidlertid at ingen av disse to veiene er farbare. I det følgende skal vi ut fra vår empiriske forskning gi eksempler på og argumentere for sammenhengen mellom profesjon og person som utgangspunkt for en teologisk refleksjon om hva det vil si å være prest i vår tid og kontekst. På denne måten ønsker vi å bidra til en praktisk og teologisk forståelse av presterollen, som ikke er løsrevet fra erfaringen, men som nettopp er kroppslig situert og forankret i en samtidig, folkekirkelig virkelighet.

2. Tre empiriske perspektiver på sammenhengen mellom profesjon og person

Tradisjonelt har diskusjoner om embedsteologien, presterollen og kallet som oftest vært ført i den systematiske teologien. Vi som har skrevet denne artikkelen, har imidlertid en empirisk tilnærming (Felter og Gaarden i Danmark og Kaufman i Norge).⁹ Der disse feltene – menighetens ønske om en autentisk prest, prestens spiritualitet og prestens forståelse av embetet som kall – møtes, utkrystalliseres et felles område rundt *prestens person*. Nettopp dette området mener vi er viktig for forståelsen av en presterolle i endring. Dermed blir det relevant å se nærmere både på hvordan presten betraktes utenfra av menigheten i kirkebenkene, og på prestenes egen kallsforståelse og embetssyn, deres erfaringer av å være forkynner samt betydningen av deres egen tro og relasjon til Gud for å utøve tjenesten som prest i dag.

Menighetenes ønske om den autentiske prest

Nyere empirisk homiletisk forskning både i Norden og internasjonalt peker på betydningen av prestens person for hvordan kirkegjengere erfarer forkynnelse i gudstjenester.¹⁰ Dette gjelder for eksempel Gaardens doktorarbeid som fremhever at prestens etos er avgjørende for menighetens interaksjon med prekenen. Menigheten vurderer prestens etos på bakgrunn av *autentisitet* (som konstitueres av engasjement, nærvær, integritet og troverdighet, hvilket innebærer at presten er tro mot sin egen tro) og *attitude* (den holdning presten utviser overfor sin menighet).¹¹

Til tross for at Gaardens forskningsdesign ikke hadde et spesifikt fokus på predikanten, brukte kirkegjengerne omtrent 20 % av tida i intervjuene til å snakke om nettopp presten.¹² I undersøkelsen var det tydelig at predikanten ikke kan styre hvordan folk hører og forstår ordene. Men predikanten kan imidlertid aktivere en indre dialog hos tilhørerne ved å investere sin tro og sin kamp med tekstene i prekenen. Prekenens budskap kan ikke bare overføres fra predikant til tilhører, men skapes som en intersubjektiv meningsproduksjon i det Gaar-

den kaller "det tredje rom". Dermed har et personlig engasjement og tro på egne ord avgjørende innflytelse på menighetens interaksjon med prekenen.¹³ Slik får predikanten rollen som en samtalepartner som aktiverer kirkegjengernes intersubjektive meningsproduksjon. Man kan forestille seg prekenen som et tredje rom hvor kirkegjengernes indre erfaringer møter predikantens ord som kommer utenfra og bidrar til å skape en ny intersubjektiv mening. Da er predikanten ikke herre over dette tredje rom, men kan tjene som et redskap for det.¹⁴ Dette krever at predikanten ærlig vitner om sitt møte med tekstene i prekenen. Forstås evangeliet som en dynamisk størrelse som hele tiden skal fortolkes og forstås på ny for å kunne gi mening for tilhøreren, kan predikanten bidra til denne meningsproduksjon hos menigheten ved å formidle hva teksten betyr for henne eller ham selv – uten dermed å kunne forvente at det betyr det samme for tilhørerne.¹⁵ Dette forutsetter imidlertid respekt for tilhørernes evne til å skape mening i det hørte. Videre krever det personlig engasjement, tid og rom til åndelig fordykning, nærvær i prekensituasjonen og fremfor alt at predikanten har mot til å sette seg selv i spill. Kommunikasjonen er altså personavhengig, fordi relasjonen setter rammene for den mening som tilhørerne skaper i en indre dialog med predikantens ytre ord. Derfor kan person og tjenesten med Ordet ikke atskilles.¹⁶

Det er sannsynlig at Gaardens resultater også er relevante utenfor en dansk kontekst. Den norske presten Hilde Fylling som nylig har hatt Olavstipend for å utføre en homiletisk undersøkelse, uttrykker at hun er overrasket hvor samstemte deltakerne i hennes studie var med hensyn til hva som gjorde at forkynnelsen fungerer godt eller mindre godt. Hun finner også at prestens engasjement og autentisitet oppleves som helt sentralt for en god prekenopplevelse.¹⁷ Presten må selv tro på det hun forkynner om. Hun må være seg selv, og menigheten må kunne erfare at presten er nærværende. Tilsvarende løfter den svenske religionspedagogen Caroline Gustavsson i en nyere empirisk studie frem prestens sentrale betydning for unge voksne korsangeres opplevelse av gudstjenesten og prekenen, og for deres erfaring av delaktighet eller

manglende sådan.¹⁸

I en dansk studie av folkekirkemedlemmers forventninger til kirken peker Felter og Bjerum¹⁹ dessuten på at forholdet til kirka for de medlemmer (og ikke-medlemmer), som fortrinnsvis benytter seg av kirka i forbindelse med livets høydepunkt, også er avhengig av prestens intensjon og autentisitet. Det avgjørende er hvorvidt presten evner å møte dem som en relevant samtalepartner for deres personlige religiøse identitetsdannelse uten at dette innebærer at de nødvendigvis må overta prestens synspunkter.²⁰ Når det mer generelt gjelder forståelsen av hva som kjennetegner den gode prest, er det talende at de *personlige kvalifikasjoner* vektlegges på minst samme nivå som den teologiske faglighet – åpenhet, tilgjengelighet, evne til å lytte, empati, raushet overfor menigheten i dens forskjellighet og mangfold, og i det hele tatt det å inkarnere de verdier som kirka forbindes med.²¹

Betydningen av autentisitet og ekthet for medlemmenes tilslutning til kirka synes klart å avspeile prestetjenestens vilkår i et stadig mer sekularisert og individualisert samfunn. Det er imidlertid ikke kun i prestenes omverden disse krav gjøres gjeldende. Forventningen om å fremstå som integrerte og troverdige profesjonsutøvere når det gjelder egen tro og spiritualitet kommer i minst like høy grad fra prestene selv, som vi skal belyse nærmere i det følgende.

Prestens spiritualitet mellom privatperson og profesjonsutøver

I Kaufmans kvalitative studie av presters spiritualitet i Den norske kirke fremgår det at prestene opplever det umulig å skulle skille prestens person fra profesjonsutøvelsen.²² Deres eget liv og egen spiritualitet er tett sammenvevd med prestetjenesten, som de erfarer at de er "kalt til".²³ De uttrykker også at de selv som personer er viktige redskaper i tjenesten, men de finner ikke at dette er teologisk problematisk, selv om det i blant kan være personlig krevende. Også de danske prestene i Gaardens studie hadde en praktisk erfaring av at deres person har avgjørende innflytelse på menighetens opplevelse av forkynnelsen. Det var imidlertid blant disse prestene en utbredt oppfatning av at det er teo-

logisk problematisk fordi Guds ord skal forkynnes rent og klart, noe som for prestene står i et motsetningsforhold til predikantens subjektivitet.²⁴

De norske prestene i Kaufmans studie beskriver prestetjenesten som "en velsignelse, men også som en utfordring" når det gjelder eget trosliv og trospraksis. På spørsmålet om hvordan informantene erfarer tjenesten i forhold til eget åndelig liv, nevner de gjennomgående først noe positivt og dernest eventuelt noe mer utfordrende. Prestene opplever seg for eksempel heldige som kan bruke tid på bibellesning og bønn i arbeidstida. Som prest "får en mye gratis" med tanke på det egne åndelige livet, og dette inkluderer eksempelvis arbeid med gudstjenester og forkynnelse, bønn og møter med mennesker.²⁵ Et tydelig mønster er prestenes opplevelse av å være kalt og avhengig av Gud for å kunne stå i denne tjenesten. Dermed fremgår det at de erfarer prestetjenesten som "noe mer" enn "en vanlig jobb" samtidig som dette ikke betyr at man *ikke* skal sette grenser for arbeidstid.²⁶

Det finnes en tydelig åndelig dimensjon i tjenesten, og flere uttrykker at det er helt avgjørende å stole på Gud for frukten av det arbeidet de legger ned som prest, for resultatene er ofte usynlige og vanskelige å måle. Prestetjenesten innebærer derfor å ivareta sitt eget indre og sin egen relasjon til Gud. Dette inkluderer både den private og profesjonelle sfæren. Denne paradoksale avhengigheten av Gud gjør tjenesten meningsfull for de intervjuede prestene. De må som prester og forkynnere selv la seg berøre av Gud og gå i nærkamp med tekstene. Først da kan de gi håp, liv og kraft til andre mennesker. Dermed kobles prestetjenesten tett opp mot deres egen spiritualitet. De er prester med hele seg – ånd, sjel og kropp. Kaufmans studie demonstrerer tydelig hvor viktig kroppen er for prestenes relasjon til Gud, men også for utøvelsen av tjenesten. Gjennom kroppslige former for bønn kan de legge av seg personlige og tjenesterelaterte bekymringer hos Gud og hente ny inspirasjon og styrke.²⁷ Som prester bruker de seg selv og sine egne erfaringer i prestetjenesten.²⁸ De intervjuede prestene (og særlig de som har noen år med presteerfaring) har med årene

fått større frimodighet til å trekke veksler på egne erfaringer i forkynnelsen og ser også sammenhenger mellom eget hverdagsliv og gudstjenesten. De betoner viktigheten av at de selv må kunne stå inne for det de forkynner. Deres eget personlige trosliv må henge sammen med prestetjenesten der de skal forkynne offentlig. Dette tyder også på hvor sammenvevd prestens person, spiritualitet og prestetjeneste er.

Flere av informantene opplever at det er en styrke når prestetjenesten og privatlivet gjensidig kan berike hverandre, men det er også nødvendig å begrense arbeidet, for eksempel kveldsarbeid og ekstraoppgaver som ikke er pålagt. Denne mer pragmatiske tilnærmingen til prestetjenesten som er opptatt av å kunne sette grenser for arbeidet for å ivareta familien og seg selv, står altså ikke nødvendigvis i noen motsetning til betoningen av prestens person som avgjørende for prestetjenesten.²⁹ Likevel gir et par av informantene uttrykk for at det kan det være en utfordring på et mer personlig og åndelig plan når livet generelt er krevende. I den forstand er det annerledes å være prest enn å være baker, bussjåfør eller butikkekspeditor. Nettopp fordi man som prest skal adressere de store spørsmålene om tro og liv, kan det være utfordrende å ha noe å gi eller å forrette begravelser når det er mye å jobbe med i eget liv, når man personlig rammes av sorg, krise eller kjenner på dyp tvil. Dette vitner om at informantene opplever en nær sammenheng mellom eget, personlig liv og prestetjenesten, og at det også inkluderer deres relasjon til Gud og deres åndelige liv. Betydningen av å arbeide med sitt eget indre i form av sjelesorg, åndelig veiledning, supervisjon i pastoralklinisk utdanning osv., og å hente inspirasjon til tjenesten ved å lese (åndelig) litteratur, reise på retreat eller utvikle ulike former for bønnepraktiser peker i samme retning. Presten som person spiller en avgjørende rolle for prestetjenesten.

Det kan synes som om prestene i det store og hele har funnet kreative måter å veve sammen person og profesjon, hverdagsliv og tjeneste for å kunne leve godt med sin egen tro og spiritualitet som privatpersoner og prester. Det er også tydelig at denne bevegelsen går begge veier, både fra tjenesten til privatsfæren og omvendt.

På den måten uttrykker mange av informantene at de opplever sammenheng mellom person og tjeneste.

Et kall som involverer hele personen

Også danske undersøkelser peker på at prestene selv, både i deres praksis og i deres forståelse av å være prest, har vanskelig for å skille det personlige fra det profesjonelle. I sitt avhandlingsarbeid fra 2010 viser Felter hvordan danske prester i praksis tolker deres profesjonelle oppgaver mye bredere enn det som er innholdet i den fastlagte tjenesteordning.³⁰ Det kommer blant annet til uttrykk i synet på forkynnelse som av informantene ikke bare identifiseres som prekenen og taler ved organiserte kirkelige aktiviteter, som de offisielt er forpliktet på. Ved siden av den eksplisitte forkynnelse disse stedene gir flere av de intervjuede prestene uttrykk for en erfaring av at forkynnelse er mye bredere enn det eksplisitte kognitive innhold. Ved å være innvevd i selve den mellommenneskelige dimensjon blir det umulig å skille forkynnelsen fra prestens person. Disse informantene beskriver hvordan de erfarer at de som personer i en eller annen forstand alltid bærer forkynnelsen med seg som en integrert dimensjon av alt de foretar seg. Som prest er man alltid "på" som troens representant; de opplever at de bærer kirka med seg. Og uansett om presten står på prekestolen eller befinner seg i matbutikken, forventes hun eller han å kunne stå til regnskap for det budskap vedkommende forkynner på søndagen. Prestekragen eller rundsnippen sitter i metaforisk forstand alltid rundt halsen, som en av informantene uttrykker det.³¹

Sett i forhold til en klassisk definisjon av forkynnelse som profesjonens kjernevirksomhet, forstått som prekenen ved gudstjenester og kirkelige handlinger, er det her tale om en oppfatning av forkynnelsen som uløselig knyttet til prestens identitet. Ut fra det prestene sier, er det klart at de ikke kun er bevisste på at dette er forventningen til dem. De uttrykker samtidig en forventning til seg selv om å integrere den personlige dimensjon i arbeidet. Noe tilsvarende kommer til uttrykk ved at de verdien ved profesjonen, som de verdsetter aller høyest, er å være tilgjengelige og stå til disposisjon for menig-

heten. Dette gjelder ikke bare eksplisitt ord-forkynnelse, men også å lytte, noe som kan ses som en form for "evangelisk nærvær"³². Det utgjør for dem innholdet i den tjenesten som de mener de er kalt til å utføre.

I en fersk studie fra 2016 gjenfinner Felter liknende trekk, og mange av prestene ser kjerneoppgaven nettopp som det å *inkarnere kirka i møte med mennesker*. De beskriver at de finner dette dypt meningsfullt til tross for at det går ut over hva som tradisjonelt har vært sett på som prestens kjerneoppgaver, fordi de her opplever at de som prester har noe vesentlig å bidra med.³³ Betydningen av prestens person kommer også klart til uttrykk i karakteristikken av prestearbeidet som prinsipielt vesensforskjellig fra noe som kan avgrenses og atskilles fra prestens øvrige liv. Tvert imot er det snakk om at arbeidet i høyere grad oppfattes som en livsstil og som en del av informantenes personlige identitet enn som et arbeid som kan løses innenfor et avgrenset tidsrom.³⁴

Et gjennomgående trekk ved Felters seneste studie er at når det handler om å beskrive betydningen av personlig involvering og engasjement, foretrekker flere av prestene ordet *kall* fremfor ordet *embete*, som etter deres oppfatning signaliserer noe mer upersonlig og institusjonelt. Særlig undersøkelsen av de danske presters syn på embetet og arbeidet peker på hvordan den personlige dimensjon trer frem som et viktig korrektiv til en mer klassisk forståelse av embetet og profesjonen, der betoningen av personen nedtones.

Sett fra et analytisk perspektiv kan forskjellen i synet på prestearbeidet som et kall eller som et embete ifølge Felter identifiseres som en forskjell i synet på hva som konstituerer prestens legitimitet. Er det *institusjonen*, noe som kommer til uttrykk når informanter betoner embetet og betydningen av det formelle kallet fra en menighet? Eller er det *personen*, noe som i intervjuene kommer til uttrykk når informanter betoner det subjektive engasjementet og opplevelsen av å gjøre en forskjell? Felters undersøkelser peker på at det ikke er tale om et enten-eller, men om et komplekst både-og hvor institusjon og person gjensidig understøtter hverandre. Dette advarer imidlertid mot en teologi

om prestens virke i menigheten, som kun hviler på embetets depersonaliserte autoritet, og som ikke integrerer den personlige dimensjonens betydning. Et fremtredende resultat av Felters arbeid er dermed også at embetet, som i den offisielle teologiske diskursen har vært et nøkkelbegrep til forståelsen av hva det vil si å være prest, nå synes å spille en mindre rolle i prestenes egen teologiske refleksjon over hva det vil si å være prest. Derimot synes *kallsbegrepet* i høyere grad å være egnet til å romme deres erfaring av betydningen av prestens personlige involvering og det kall som finner sted i den daglige interaksjon med kirkas medlemmer.³⁵

3. Embetets personalisering som utfordring

Til tross for at ingen av oss hadde et særskilt fokus på forholdet mellom person og funksjon i våre primære forskningsområder, er vi ad tre forskjellige veier kommet til at prestens person og funksjon ikke kan atskilles, og videre at dette er et vilkår som er integrert både i menighetens forventninger til presten og i prestens forventninger til seg selv. Den sterke vektleggingen av persondimensjonen kan tolkes som uttrykk for den etterspørsel etter autentisitet som ifølge den kanadiske filosofen Charles Taylor kjennetegner senmoderne samfunn. Ifølge Taylor er det et grunnleggende vilkår i moderniteten at individet ikke lenger er i stand til å henvise til ytre autoriteter som begrunnelse for sine handlinger, men må forankre dem i egen overbevisning. Individualismen er med andre ord en uomgjengelig del av arven fra opplysningstida.³⁶

De danske samfunnsforskerne Gorm Hansbøl og John Kreisler har på en overbevisende måte argumentert for at dette får avgjørende konsekvenser for de måter som profesjonelle kan forstå seg selv på i dagens samfunn. Det gjelder ikke kun de såkalte velferdsprofesjoner, men også klassiske profesjonelle som legen, juristen og presten, som ikke lenger uanfektet kan henvise til en særlig autoritet i kraft av deres utdanning eller spesialkunnskap, men som hele tiden er henvist til å gå i dialog med profesjonens brukere.³⁷ Dette synes som tidligere nevnt å avspeile den betydning som persondimensjonen har i vårt materiale. Spørsmålet er

imidlertid hvordan denne innsikten forholder seg til de måter man i Norge og Danmark hittil har forsøkt å nytænke prestetjenesten.

I Norge har det i løpet av det siste året blitt innført endringer med store konsekvenser for prestenes arbeidshverdag, og fortsatt diskuteres arbeidstidsordning og rapportering.³⁸ Prestene utfordres til å få et mer bevisst forhold til hvordan de bruker sin arbeidstid når denne må timefestes og rapporteres. De skal som andre arbeidstakere få overtidsbetaling, og det kan dermed bli for dyrt å arrangere for eksempel leir for konfirmanter. Prestene kan videre pålegge sine prester å bruke maksimum så og så mange timer av sin arbeidstid på gudstjeneste- og prekenforberedelser. Økt mobilitet for prester, inkludert dem som slutter i menighetsprestetjeneste, avvikling av boplikt og presteboligens rolle, regulert arbeidstid og overtidsbetaling er andre endringer som peker i samme retning. Basert på en slik utvikling blir presterollen mer og mer lik en ordinær arbeidstaker og profesjonsutøver som skal utføre bestemte definerte oppgaver, og som skiller nøyte mellom arbeid og fritid.

I Danmark har man hittil gått en annen vei ved å søke å imøtegå personaliseringen ideologisk og dogmatisk. Som motvekt til den skisserte utviklingen ovenfor argumenteres det også sterkt teologisk for å fastholde en skjelling mellom person og profesjon.³⁹ Dette gjøres blant annet ved å fokusere på hva som, sett fra et klassisk reformatorisk synspunkt, konstituerer prestens legitimitet. Som svar på en økt interesse for prestens tro og person fastholdes det her at det ikke er personen som skal bære embetet, men at det derimot er embetet som bærer personen.⁴⁰ Som begrunnelse kan dels anføres en luthersk betenkelighet ved enhver form for gjerningsrettferdighet som kunne oppstå hvis prestens tro anses for viktig. Dels kan understrekningen av embetet begrunnes dogmatisk med henvisning til den lutherske tanke om det allmenne prestedømme, som betyr at presten bare er utvalgt til å utføre bestemte funksjoner i og på vegne av menigheten, men at presten ut over dette ikke besitter særlige fortrinn framfor lekfolket. Det som legitimerer prestens særlige stilling i menigheten, er verken karismatisk per-

sonlighet eller sterk tro, men det faktum at vedkommende har fått overdratt oppgaven å forkynne evangeliet og forvalte sakramentene på vegne av alle de døpte.⁴¹ Når betoningen av embetet har fått så stor vekt i en dansk kontekst, skyldes det ikke minst en sterk innflytelse fra den dialektiske teologi opp gjennom det 20. århundre, og ideologien om Ordet som virker uavhengig, eller til og med på tross av, enhver menneskelig medvirkning. Et viktig poeng er at embetsteologien også har kunnet støtte seg til profesjonens særstatus i et homogent samfunn hvor den store majoritet var medlemmer av folkekirkas og som en selvfølge gjorde bruk av kirkas ritualer ved livets høydepunkt. I dette samfunnet var prestens religiøse autoritet som embetsperson allment akseptert.

Slik vi ser det, er begge disse løsningsmodellene uttrykk for forskjellige måter å nedtone betydningen av personen i profesjonen eller embetet på, noe som utfordres av våre empiriske studier. Spørsmålet er om begge alternativene – både det norske og det danske – er forankret i en oppfatning av presten, som bygger på den empirisk tvilsomme forutsetning at det personlige og det profesjonelle kan adskilles. Og hvis det er tilfelle, hvordan kan prestatjenesten utformes slik at person og profesjon teologisk holdes sammen uten at det i praksis innebærer en overbelastning av prestens person?

Det er viktig for oss å ta hensyn til den empiriske forskning som dokumenterer prestatjenestens potensielle overbelastning av presten som person, og her erkjenner vi at Presteforeningen har tatt tak i viktige problemstillinger. Tiltakene til arbeidstidsregulering må ses på som bevisste forsøk på å motvirke de negative konsekvensene det kan ha for presten alltid å måtte være "på". Likevel risikerer man at noe går tapt om argumentasjonen ensidig betoner arbeidstid og lønnsvilkår, ikke minst om dette gjennomføres på en lite fleksibel måte. For hvordan skal presterollen forstås ut fra en tankegang som ønsker å gjøre prestatjenesten stadig mer lik andre og sekulære profesjoner og yrker? Prestene selv opplever fortsatt å ha et kall som går utover "en vanlig jobb", og som involverer dem som hele mennesker, også på et åndelig plan. Det er heller ingenting i gudstjenestedeltakernes forvent-

ninger til forkynnelsen, som tyder på at de ønsker seg "funksjonærpresten" som effektivt utfører sine pålagte oppgaver, eller "kontorpresten" som sitter fordypet i Excel-ark, men som ikke nødvendigvis har tid til å arbeide med sitt eget trosliv og sin egen spiritualitet. De etterspør tvert imot engasjerte prester som vil si dem noe, og som utstråler at dette også er viktig for dem på et personlig plan. Menigheten ønsker seg prester som selv tror på det de sier. Prestens autentisitet er ikke kun viktig i forbindelse med arbeid med gudstjenesten, men også mer generelt i møte med folkekirkas medlemmer som forventer at presten inkarnerer de verdier som de forbinder med kirka. Den måten presten som person representerer kirka på, oppleves med andre ord avgjørende for den fortsatte kontakt.

Presten må rett og slett "vise fram noe av sitt eget strev og egen kamp med tro og lære", hevder rektor ved Kirkelig Utdanningscenter i Nord (KUN), Stig Lægdene, og fremhever prestatypen *medvandrer*.⁴² I en dansk kontekst argumenterer den praktiske teologen og religionspedagogen Johannes Nissen på liknende vis for at presten som medvandrer er den metafor som best beskriver prestens rolle i et individualisert samfunn hvor individet ikke kan overta kirkas løsninger, men hvor kirka kan tilby følge i den enkeltes identitetsdannelse.⁴³

At dette ikke bare er en teoretisk innsikt, kommer til uttrykk i en studie fra 2016 av prester som gjennom halvannet år har arbeidet ut fra Gaardens teori om "det tredje rom".⁴⁴ Oppmerksomheten på at prekenens mening oppstår i møtet mellom tilhører og predikant, har ifølge prestene hatt konsekvenser for måten de nå arbeider med prekenen på.⁴⁵ Prekenen er ikke noe de setter seg foran skrivebordet og forbereder for deretter å legge bort. Prekenarbeidet er derimot blitt en integrert del av deres liv og deres måte å leve og være i verdenen på, hvor de i høyere grad setter seg selv i spill, går i nærkamp med prekenteeksten og deler det med menigheten. I prekenarbeidet smelter deres profesjon og deres person sammen i "et åndelig gravearbeid", som en prest uttrykker det. Prekenarbeidet blir altså en livsstil. Spørsmålet er imidlertid om en slik åndelig tilgang til prekenarbeidet og idealet om medvandring, hvor person og

profesjon flettes sammen, kan forenes med et fastlagt antall timer av arbeidstida satt av til gudstjeneste- og prekenforberedelser.

Vår forskning tyder altså ikke på at en nedtoning av presten som person er noen tjenlig vei å gå. Av den grunn argumenterer vi for at disse funn bør ha noe å si for hvordan vår tids teologi om prestens kall og tjeneste utformes og praktiseres, men uten at det drives rovdrift på presten og prestens familie. Det finnes en grøft der kampen for regulert arbeidstid og overtidsbetaling kan få så stor vekt at den teologiske refleksjon omkring presterollen og kallet står i fare for å bli neglisjert. Omvendt finnes det en annen grøft der den teologiske refleksjon neglisjerer at samfunnet og prestens funksjon og arbeidsvilkår endrer seg. Mellom disse grøfter finnes etter vår mening den vei som kan lede til en mer kontekstsensitiv drøfting av personens betydning i prestatjenestens teologi og praksis.

4. Teologiens kroppslige forutsetning

De empiriske studiene vi har presentert ovenfor, peker temmelig entydig på personens betydning for prestens tjeneste. Spørsmålet er imidlertid hvilke konsekvenser slike forskningsresultater kan få dels for det teologiske arbeid med hva det vil si å være prest, og dels for den praktiske prestevirkeligheten. Det må altså arbeides med hvordan persondimensjonen kan inngå som en integrert del av både praktiske former for organisering av prestatjenesten og i den grunnleggende teologiske forståelsen av hva en prest er og skal være i dagens kirke og samfunn.

Den teologiske forståelsen av prestatjenesten henger også sammen med det mer overgripende spørsmål om *hvordan teologisk kunnskap produseres*. Forutsetningen for å gjøre deskriptive empiriske fremstillinger til grunnlag for normativ teologisk refleksjon er at teologien selv er kroppslig og kontekstuel situert. Det betyr at teologi ikke bedrives kontekstløst, men derimot alltid er innfelt i en historisk og kulturell sammenheng. Hvis en teologi om prestens tjeneste skal kunne romme samtidens erfaring av persondimensjonens betydning, rekker det ikke å gripe tilbake til en teologi om embetet, som ikke er meningsfull i dag, og ideologiske tiltak som underminerer persondimensjonens betydning.

Tvert om finner vi det påkrevd å utvikle en teologi om prestatjenesten, som er situert i en samtidig virkelighet. Denne konteksten ser på autentisitet og integritet som uløselig forbundet med prestens faglige forutsetninger, og dermed blir også prestens person en uomgjengelig del av prestens profesjonalitet. Det er altså nødvendig å være oppmerksom på hvilke betingelser teologien produseres under. Sett i forhold til vår empiri synes en teologi som atskiller prestatjeneste fra person, å bære preg av å være blitt til i en sammenheng hvor teologi ble tenkt løsrevet fra den empiriske konteksten, i stedet for i vår tid hvor den tradisjonelle teologien også nødes til å ta på alvor den teologi som produseres i praksisfeltet.

Den nordamerikanske, praktiske teologen Mary McClintock Fulkerson argumenterer for at det er behov for det hun kaller en *desentrering* av teologien. Dette innebærer en åpenhet for teologisk innsikt som er produsert av alminnelige mennesker utenfor academia, og som ikke utelukkende bygger på kognitiv innsikt, men også på andre og kroppslige erfaringer.⁴⁶ McClintock Fulkerson påpeker også at den tradisjonelle teologi er situert i en akademisk kontekst, og etterlyser derfor nødvendigheten av å trekke inn andre former for erfaring. Den kanadiske og etnografisk orienterte teologen Natalie Wigg-Stevenson legger på liknende vis til rette for samspillet mellom akademisk teologi og hverdagsteologi. Videre argumenterer hun for at den teologiske innsikt som produseres av slik etnografisk teologi, utfordrer tradisjonell akademisk teologi til å ta den på alvor.⁴⁷ Også vi argumenterer for at teologi må tenkes ut av prestens praksis, og samtidig at den skal tenkes inn i denne praksisen. Her er det tale om *en gjensidig kritisk teologisk samtale* der både eksisterende teori eller tradisjonell akademisk og ofte normativ teologi og kirkelig praksis har en stemme som det er verdt å lytte til. Teologi er ikke en essentialistisk kjerne eller et statisk og fastfrosset innhold, men er derimot stadig i bevegelse.⁴⁸ Eller med Bruno Latours terminologi: Teologien er ikke "ready-made", men stadig "in the making".⁴⁹

Dermed er det verdt å lytte til de teologiske stemmer som er innvevd i den praksis som teo-

logisk orienterte empiriske studier analyserer og drøfter.⁵⁰ Dette gjelder eksempelvis både måten informantenes bruk av kallsbegrepet avspeiler betydningen av personlig involvering, prestens personlige forutsetninger som en del av prestens profesjonalitet, engasjement for prestens troverdighet i menigheten og de norske prestenes beskrivelse av hvordan eget liv og egen spiritualitet er tett sammenvevd med prestetjenesten. Her er altså utfordringen til en dansk, tradisjonell luthersk forståelse av embetet å la seg utfordre av den teologiske kunnskap som produseres av etnografisk orientert teologi. Ved å gjøre det tas kompleksiteten av den samtidige empiriske erfaring på alvor som en verdig samtalepartner i utformingen av en samtidig teologi om prestens tjeneste i menigheten.

Utblikk

Som nevnt innledningsvis, problematiserer vi nedtoningen av persondimensjonens betydning og etterspør en nytenkning av prestetjenesten – uten at vi selv har svaret. Vi vil derfor avrunde artikkelen med å oppfordre til flere empiriske studier. Disse bør ikke bare fokusere på persondimensjonens betydning for prestens profesjonalitet, men også avdekke *både* kompleksiteten av nåtidige erfaringer og inngå i en gjensidig kritisk samtale med vår lutherske teologiske tradisjon relatert til embete og kallsforståelse. I slike forskningsdesign kunne innspill til mulige problemstillinger og spørsmål til videre forskning og refleksjon være:

- Hvordan kan man i pastoralteologien samtenke embetsteologi, kallsteologi og spiritualitet, der man ikke ser på person og profesjon eller embete som dikotomiske størrelser, men snarere som dypt innvevd, og der de gjensidig kan berike og avlaste hverandre?
- Hvordan kan profesjonsstudiet i teologi bidra til å utruste prester til en slik prestehverdag? På hvilken måte kan *formatio*-aspektet bidra konstruktivt inn i utdanningen av prester?
- Hvordan kan samarbeid og teamarbeid bidra til å avlaste prestene for arbeidsoppgaver og åpne for muligheter slik at den enkelte i større grad kan prioritere oppgaver som han

eller hun opplever å mestre, og som gir arbeids glede?

Anvendt litteratur

- Allen, Ronald J., and O. Wesley Allen. *The Sermon Without End: A Conversational Approach to Preaching*. Nashville, TN: Abingdon Press, 2015.
- Almås, Kirsten. *Presterollen: En kvalitativ intervjuundersøkelse om det å være prest i Den norske kirke*. Trondheim: Tapir, 1989.
- Austnaberg, Hans. *Improving Preaching by Listening to the Listeners: Sunday Service Preaching in the Malagasy Lutheran Church*. Bible and Theology in Africa. Frankfurt: Peter Lang Publishing, 2012.
- Christiansen, Helle. "Præst i den danske folkekirke: Embedet og arbeidet." *Præsteforeningens Blad*, nr. 210–217 (2001).
- Davaney, Sheila Greeve. *Pragmatic Historicism: A Theology for the Twenty-first Century*. Albany, NY: State University of New York Press, 2000.
- Engedal, Leif Gunnar. "Arbeid og slit." *Halvårsskrift for praktisk teologi* 25, nr. 1/2008 (2008): 17–28.
- . "Meningsfull tjeneste – belastende arbeid: En undersøkelse av slitasjefaktorer i norske menighetsprestets arbeid." *Halvårsskrift for praktisk teologi* 25, nr. 1/2008 (2008): 3–16.
- Felter, Kirsten Donskov. *Hvad vil det sige at være præst? En kvalitativ undersøgelse af danske folkekirkepræsters syn på embede og arbejde*. Aarhus, Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter, 2016.
- . *Mellem kald og profession*. Publikationer fra Det Teologiske Fakultet 18, København, University of Copenhagen, 2010.
- Felter, Kirsten Donskov, and Ruth Sønderkov Bjerrum. *Hvad forventer folket av kirken? Et medlemsperspektiv på diskussionen om forandringer i folkekirkens struktur på landet, i forstæderne og i byen*. København: Center for Kirkeforskning ved Københavns Universitet og Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter, 2015.
- Fulkerson, Mary McClintock. "Foreword", i *Ethnography as Christian Theology and Ethics*, red. Christian B. Scharen and Aana Marie Vigen. New York, NY: Continuum, 2011.
- Fylling, Hilde, ed. *Hellige ord i vanlige liv: En studie av kirkegjengeres vurderinger av prekener*. Tromsø: Kirkelig Utdanningscenter i Nord, 2015.
- Gresaker, Ann Kristin. "I gode og onde dager ... – Trivsel, belastninger og sluttvurderinger blant menighetsprester i Den norske kirke." 96. Oslo: KIFO, 2009.
- . "Prestemangel? Rekruttering til menighetspreststillinger i Den norske kirke." 94. Oslo: KIFO, 2009.
- Gustavsson, Caroline. *Delaktighetens kris: Gudstjänstens pedagogiska utmaning*. Skellefteå: Artos, 2015.
- Gaarden, Marianne. "Den emergente prædiken." University of Aarhus, 2014b.
- . "Den empiriske fordring til homiletikken." *Tidsskrift for praktisk teologi* 30, nr. 2–2013 (2013b): 3–20.
- . "Implications of the Empirical Turn for Pastoral Teaching and Education", i *Praxis and Practice in Theology*. Aarhus, Denmark, 2016.
- . "Prædiken som subjektiv meningsproduktion: Forholdet mellem prædikant og kirkegænger", i *En gudstjeneste – mange perspektiver*, red. Kirstine Helboe Johansen and Jette Bendix Rønkilde. Fredriksberg: Forlaget Anis, 2013a.
- . *Prædiken som det tredje rum*. Fredriksberg: Anis, 2015.
- Hansbøl, Gorm og Krejsler, John. "Konstruktion af professionel identitet – en kulturkamp mellem styring og auto-

- nomi i et markedssamfund", i *Relationsprofesjoner – lærere, pædagoger, sygeplejersker, sundhedsplejersker, socialrådgivere og mellemlidende*,) red. Leif Moos, John Krejlsler og Per Fibæk Laursen København, Danmarks Pædagogiske Universitetsforlag, 2004
- Hansen, Cathrine, and Morten Huse. *Lærdommer utenfra: En studie av prester som ikke er i menighetstjeneste*. KIFO rapport nr 13. Trondheim: Tapir, 2001.
- Harbsmeier, Eberhard, and Henning Thomsen. "Præstespejl", i *Pastoralteologi*, red. Helle Christiansen and Henning Thomsen. København: Anis, 2007.
- Huse, Morten. "Medlemsundersøkelsen: Folks holdninger til prester", i *Tallenes tale 2002: Perspektiver på statistikk og kirke*, red. Ole Gunnar Winsnes, 49–65. Trondheim: Tapir akademisk forlag, 2002.
- . "Prester, presteroller og valg av tjenestested", i *Tallenes tale 2001*, red. Ole Gunnar Winsnes, 137–68. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag, 2002.
- . *Prosten: Ansvar, arbeidssituasjon og ledelse*. KIFO-rapport nr 10. Trondheim: Tapir, 1998.
- Huse, Morten, and Cathrine Hansen. *Møteplass for presteforskning: Presten i norsk kirke- og samfunnsliv*. KIFO rapport 22. Trondheim: Tapir, 2002.
- . *Prestegjeld, prost og presteteam: Om organisering og ledelse av en prestetjeneste i endring*. KIFO rapport 17. Trondheim: Tapir, 2002.
- Huse, Morten, Kirkeforskning Stiftelsen, and Den Norske kirkes presteforening. Utdanningsavdelingen. *Prest og ledelse*. Kirkeforum. Oslo: Verbum, 2000.
- Høeg, Ida Marie. *Rom i herberget? Kvinnelige menighetsprester på arbeidsmarkedet i Den norske kirke*. KIFO rapport nr 6. Trondheim: Tapir, 1998.
- Høeg, Ida Marie and Gresaker, Ann Kristin. "Prest i Den norske kirke: En rapport om presters arbeidsforhold", 132. Oslo: KIFO, 2009.
- Kaufman, John. "Historical relativism and the essence of Christianity". *Studia Theologica* 70, nr. 1 (2016): 4–21.
- Kaufman, Tone Stangeland. "Ignatiansk spiritualitet for lutherske prester? Jakten på en mer erfaringsnær spiritualitet", i *Kristen spiritualitet: Perspektiver, tradisjoner og uttryksformer*, red. Knut-Willy Sæther, 147–66. Trondheim: Akademika forlag, 2013.
- . *A New Old Spirituality: A Qualitative Study of Clergy Spirituality in the Church of Norway*. Oslo: MF Norwegian School of Theology, 2011.
- . "Pastoral Spirituality in Everyday Life, in Ministry, and Beyond: Three Locations for a Pastoral Spirituality." *Journal of Religious Leadership* 12, nr. 2/2013 (2013): 81–106.
- . "The Real Thing? Practicing a Spirituality of Everyday Life", i *Between the State and the Eucharist: Free Church Theology in Conversation with William T. Cavanaugh*, red. Joel Halldorf og Fredrik Wenell, 85–101. Eugene, OR: Picwick Publications, 2014.
- Kaufman, Tone Stangeland, and Jonas Idestrom. "Why Matter Matters in Theological Action Research: Attending to the Voices of Tradition", 2016.
- Latour, Bruno. *Science in Action: How to Follow Scientists and Engineers through Society*. Milton Keynes: Open University Press, 1987.
- Lægdene, Stig. "Å preke er å samtale: Respons på rapporten 'Hellige ord i vanlige liv'", i *Hellige ord i vanlige liv: En studie av kirkegengeres vurderinger av prekener*, red. Hilde Fylling, 86–91. Tromsø: Kirkelig Utdanningssenter i Nord, 2015.
- McClure, John S., Ronald J. Allen, Dale P. Andrews, L. Susan Bond, Dan P. Moseley, and G. Lee Ramsey jr. *Listening to the Listeners: Homiletical Case Studies*. St. Louis, Missouri: Chalice Press, 2004.
- Nielsen, Kirsten Busch. "Det almene, det særlige og det helt særlige præsteembede", i *Folkekirkenes embeder. Kirkeretsantologi*, red. Kirsten Busch Nielsen and et.al. København and Aarhus: Selskab for kirkeret/Anis 2011.
- Niemälä, Kati. "Doctrinal Views and Conflicts among Clergy and other Church Employees in Finland." *Tidsskrift for kirke, religion og samfunn*, nr. 1/2005 (2005).
- Niemälä, Kati. "Calling or Vocation", *Tidsskrift for kirke, religion og samfunn* 14, nr. 1/2001 (2001): 43–52.
- Nissen, Johannes. *Medvandring. Indføring i teologisk religionspædagogik*. København: Religionspædagogisk Forlag 2014.
- Nordeide, Inger Helene, Ståle Einarsen, and Anders Skogstad. *Jeg er jo ikke Jesus heller!: Arbeidsmiljø og utbrenthet blant norske prester*. Bergen: Fagbokforl., 2008.
- Rubow, Cecilie. *Fem præster og antropologiske perspektiver på identitet og autoritet*. Frederiksberg: Anis, 2006.
- . *Hverdagens teologi: Folkereligiøsitet i danske verdener*. København: Anis, 2000.
- Taylor, Charles "Modernitetens ubehag – Autentisitetens etik", Aarhus, Forlaget Philosophia, 2002
- Torkelsen, Terje. *På livet løs. En praktisk-teologisk studie av kirkelige medarbeidarbeideres erfaringer fra helsefarlige personalkonflikter i Den norske kirke*. KIFO Perspektiv, 13. Trondheim: Tapir, 2003.
- "Undersøkelse av det psykiske arbeidsmiljø i folkekirken". Ministeriet for Ligestilling og Kirke 2013.
- Widmann, Peter. "Det uflyttelige i præsteembedet", i *Fremtidens præst*. Kirkeministeriet, 1998.
- Wigg-Stevenson, Natalie. *Ethnographic Theology: An Inquiry into the Production of Theological Knowledge*. New York, NY: palgrave macmillan, 2014.

Noter

- 1 Kaufman er førsteforfatter til artikkelen. De øvrige forfatterne står i alfabetisk rekkefølge.
- 2 Den tradisjonelle sokneprest som bare for en generasjon siden ivaretok samtlige pastorale oppgaver innenfor soknets grenser, har nå fått følge av "funksjonsprester" som betjener spesielle grupper. Mange steder eksperimenteres det for eksempel med ulike team av prester som i fellesskap løser oppgaver på tvers av soknegrensene, og det er innholdsmessig større variasjon i arbeidsoppgavene. Søndagens høymesse er blitt supplert med et bredt utvalg av nye og mer individualiserte gudstjenestereformer og tilbud som er rettet mot mer spesialiserte målgrupper. Dette gjelder ikke minst i Danmark.
- 3 Argumentasjonen baseres dermed på våre tidligere PhD-avhandlinger samt et par nyere empiriske studier. Se Marianne Gaarden, "Den emergente prædiken" (University of Aarhus, 2014b); Marianne Gaarden, *Prædiken som det tredje rum* (Fredriksberg: Anis, 2015); Kirsten Donskov Felter, "Mellem kald og profession" (University of Copenhagen, 2010); Tone Stangeland Kaufman, *A New Old Spirituality: A Qualitative Study of Clergy Spirituality in the Church of Norway* (Oslo: MF Norwegian School of Theology, 2011); Tone Stangeland Kaufman, "Pastoral Spirituality in Everyday Life, in Ministry, and Beyond: Three Locations for a Pastoral Spirituality", *Journal of Religious Leadership* 12, nr. 2/2013 (2013).
- 4 Profesjonsbegrepets historie er lang og kompleks, og dette avspeiler seg også i måten begrepet er blitt anvendt på i en praktisk teologisk kontekst til å legitimere visse ideologiske oppfatninger av presterollen. For en presentasjon og diskusjon av forskjellige teoretiske forståelser av prestens profesjonalitet, se Felter 2010.
- 5 Se Kirsten Almås, *Presterollen: En kvalitativ intervjuundersøkelse om det å være prest i Den norske kirke* (Trond-

- heim: Tapir, 1989). Kirkeforskning (KIFO) i Norge utførte for eksempel et større forskningsprosjekt om norske prester, hvor det blant annet ble undersøkt hvordan ulike reformer av prestetjenesten er blitt gjennomført og mottatt, hvordan prester rekrutteres, prosterollen, evaluering av arbeidsveiledning, hvilke karrieremuligheter kvinner har som menighetsprester, rekruttering til prestetjenesten, hvorfor prester forlater prestetjenesten osv. Ida Marie Høeg, *Rom i herberget? Kvinnelige menighetsprester på arbeidsmarkedet i Den norske kirke*, KIFO rapport nr. 6 (Trondheim: Tapir, 1998). Morten Huse, *Prosten: Ansvar, arbeidssituasjon og ledelse*, KIFO-rapport nr. 10 (Trondheim: Tapir, 1998). Morten Huse, Kirkeforskning Stiftelsen og Den Norske kirkes presteforening. Utdanningsavdelingen, *Prest og ledelse*, Kirkeforum (Oslo: Verbum, 2000). Cathrine Hansen og Morten Huse, *Lærdommer utenfra: En studie av prester som ikke er i menighetstjeneste*, KIFO rapport nr. 13 (Trondheim: Tapir, 2001). Morten Huse, "Prester, presteroller og valg av tjenestested", i *Tallenes tale 2001*, red. Ole Gunnar Winsnes (Trondheim: Tapir Akademisk Forlag, 2002). Morten Huse and Cathrine Hansen, *Prestegjeld, prost og presteam: Om organisering og ledelse av en prestetjeneste i endring*, KIFO rapport 17 (Trondheim: Tapir, 2002); Morten Huse and Cathrine Hansen, *Møteplass for presteforskning: Presten i norsk kirke- og samfunnsliv*, KIFO rapport 22 (Trondheim: Tapir, 2002). Morten Huse, "Medlemsundersøkelsen: Folks holdninger til prester", i *Tallenes tale 2002: Perspektiver på statistikk og kirke*, red. Ole Gunnar Winsnes (Trondheim: Tapir akademisk forlag, 2002). Ann Kristin Gresaker, "Prestemangel? Rekruttering til menighetspreststillinger i Den norske kirke", (Oslo: KIFO, 2009). Ida Marie and Gresaker Høeg, Ann Kristin, "Prest i Den norske kirke: En rapport om presters arbeidsforhold", (Oslo: KIFO, 2009). Ann Kristin Gresaker, "I gode og onde dager ...: Trivsel, belastninger og sluttevalueringer blant menighetsprester i Den norske kirke", (Oslo: KIFO, 2009). Se også Kati Niemelä, "Doctrinal Views and Conflicts among Clergy and other Church Employees in Finland", *Tidsskrift for kirke, religion og samfunn*, nr. 1/2005 (2005). Kati Niemelä, "Calling or Vocation", *Tidsskrift for kirke, religion og samfunn* 14, nr. 1/2001 (2001). Eksempler på danske pretestudier er: Felter, "Mellem kald og profession". Cecilie Rubow, *Hverdagens teologi: Folkereligiøsitet i danske verdener* (København: Anis, 2000). Cecilie Rubow, *Fem præster og antropologiske perspektiver på identitet og autoritet* (Frederiksberg: Anis, 2006).
- 6 For en norsk studie om personalkonflikter i DnK, se Terje Torkelsen, *På livet løs: En praktisk-teologisk studie av kirkelige medarbeidarbeideres erfaringer fra helsefarlige personalkonflikter i Den norske kirke*, KIFO Perspektiv, 13 (Trondheim: Tapir, 2003).
 - 7 Inger Helene Nordeide, Ståle Einarsen og Anders Skogstad, *Jeg er jo ikke Jesus heller! : Arbeidsmiljø og utbrenthet blant norske prester* (Bergen: Fagbokforl., 2008). Leif Gunnar Engedal, "Meningsfull tjeneste – belastende arbeid: En undersøkelse av slitasjefaktorer i norske menighetsprestens arbeid", *Halvårsskrift for praktisk teologi* 25, nr. 1/2008 (2008). Leif Gunnar Engedal, "Arbeid og slit", *Halvårsskrift for praktisk teologi* 25, nr. 1/2008 (2008).
 - 8 Dette er også dokumentert i Danmark. "Undersøkelse av det psykiske arbeidsmiljø i folkekirken", (Ministeriet for Ligestilling og Kirke 2013). Denne undersøkelsen dekker ikke kun prester, men også de øvrige ansatte i folkekirken. Vi har imidlertid i denne artikkel valgt å fokusere på presterollen.
 - 9 Av plasshensyn redegjør vi ikke her for metodologiske problemstillinger knyttet til våre respektive empiriske studier. For slik metodisk refleksjon, se Gaarden, "Den emergente prædiken", 46–74. Kaufman, *A New Old Spirituality*, 93–116. Felter, "Mellem kald og profession", 176–86.
 - 10 Marianne Gaarden, "Den empiriske fordring til homiletikken", *Tidsskrift for praktisk teologi* 30, nr. 2–2013 (2013b): 5ff. Hilde Fylling, red. *Hellige ord i vanlige liv: En studie av kirkegjengeres vurderinger av prekener* (Tromsø: Kirkelig Utdanningscenter i Nord, 2015), 48ff. John S. McClure et al., *Listening to the Listeners: Homiletical Case Studies* (St. Louis, Missouri: Chalice Press, 2004). Hans Austnaberg, *Improving Preaching by Listening to the Listeners: Sunday Service Preaching in the Malagasy Lutheran Church*, Bible and Theology in Africa (Frankfurt: Peter Lang Publishing, 2012).
 - 11 Gaarden, *Prædikenen*, (2015) 69–78.
 - 12 Marianne Gaarden, "Prædiken som subjektiv meningsproduksjon: Forholdet mellom prædikant og kirkegjenger", i *En gudstjeneste – mange perspektiver*, red. Kirstine Helboe Johansen og Jette Bendix Rønkilde (Fredriksberg: Forlaget Anis, 2013a).
 - 13 Gaarden, *Prædikenen*, 69ff.
 - 14 Gaarden, *Prædikenen*, 143.
 - 15 Se for eksempel Ronald J. Allen og O. Wesley Allen, *The Sermon Without End: A Conversational Approach to Preaching* (Nashville, TN: Abingdon Press, 2015).
 - 16 Gaarden, *Prædikenen*, 69ff.
 - 17 Fylling, *Hellige ord*, 77.
 - 18 Caroline Gustavsson, *Delaktighetens kris: Gudstjänstens pedagogiska utmaning* (Skellefteå: Artos, 2015), 165–74.
 - 19 Kirsten Donskov Felter og Ruth Sønderkov Bjerrum, "Hvad forventer folket av kirken? Et medlemsperspektiv på diskussionen om forandringer i folkekirkens struktur på landet, i forstæderne og i byen", (København: Center for Kirkeforskning ved Københavns Universitet og Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter, 2015), 98ff.
 - 20 Felter og Bjerrum, "Hvad forventer folket", 116.
 - 21 Felter og Bjerrum, "Hvad forventer folket", 113f.
 - 22 Kaufman, *A New Old Spirituality*, 135–36.
 - 23 Kaufman, *A New Old Spirituality*, 120–21.
 - 24 Prestene hadde både en pragmatisk tilgang til homiletikken, som bygget på erfaringen – forkynnelsen er personbåret – og en ideologisk som bygget på deres universitetstilleggede teologi – personen må ikke stå i veien for evangeliet. Gaarden, *Den empiriske fordring til homiletikken*, 5–6.
 - 25 Kaufman, *A New Old Spirituality*, 131. Prestetjenesten i seg selv (en tjenesteorientert spiritualitet) oppleves av prestene som én av tre hovedkilder for deres åndelige liv. For en utdypning av dette, se Kaufman, "Pastoral Spirituality".
 - 26 Se Kaufman i dette nummeret av TPT, s 20–33.
 - 27 En rekke informanter fremhever for eksempel ignatiansk spiritualitet som en kilde som tar sansene og det kroppslige på alvor. Se Tone Stangeland Kaufman, "Ignatiansk spiritualitet for lutherske prester? Jakten på en mer erfaringsnær spiritualitet", i *Kristen spiritualitet: Perspektiver, tradisjoner og uttrykksformer*, red. Knut-Willy Sæther (Trondheim: Akademika forlag, 2013).
 - 28 Kaufman, *A New Old Spirituality*, 171. Det viste seg at det Kaufman kaller en *hverdagsspiritualitet*, var viktig for prestene og også i relasjon til tjenesten. Se Tone Stangeland Kaufman, "The Real Thing? Practicing a Spirituality of Everyday Life" i *Between the State and the Eucharist: Free Church Theology in Conversation with William T. Cavanaugh*, red. Joel Halldorf and Fredrik Wenell (Eugene, OR: Picwick Publications, 2014).

- 29 Se Kaufman i dette nummeret av TPT for en mer utførlig behandling av denne tematikken.
- 30 Felter, "Mellem kald og profession", 223f
- 31 Felter, "Mellem kald og profession", 223.
- 32 Felter, "Mellem kald og profession", 193.
- 33 Felter, "Hvad vil det sige at være præst?", 183.
- 34 Felter, "Hvad vil det sige at være præst?", 189.
- 35 Felter, "Hvad vil det sige at være præst?", 192f.
- 36 Charles Taylor, "Modernitetens ubehag – Autenticitetens etik", (Aarhus, Forlaget Philosophia, 2002), 70ff.
- 37 Gorm Hansbøl og John Krejsler: "Konstruktion af professionel identitet – en kulturkamp mellem styring og autonomi i et markedssamfund", i *Relationsprofesjoner – lærere, pædagoger, sygeplejersker, sundhedsplejersker, socialrådgivere og mellemledere*, redigert av Leif Moos, John Krejsler og Per Fibæk Laursen, København, (Danmarks Pædagogiske Universitetsforlag 2004), s 31.
- 28 Se for eksempel et par innlegg fra Presteforeningens leder Martin Enstad. <http://www.prest.no/leder-martin-enstad-med-innlegg-i-vart-land-i-dag/?mycat=453&mytag=arbeidstid>, lastet ned 21.07.16, og <http://www.prest.no/forandrer-arbeidstid-presteidentiteten/?mycat=453&mytag=arbeidstid>, lastet ned 21.07.16.
- 39 Se for eksempel <http://www.kristeligt-dagblad.dk/kronik/retsteolog-krav-om-troende-pr%C3%A6st-er-neds melting-af-et-luthersk-embedssyn>, lastet ned 16.08.16.
- 40 Helle Christiansen, "Præst i den danske folkekirke: Embedet og arbejdet", *Præsteforenings Blad*, nr. 210–217 (2001).
- 41 Peter Widmann, "Det uflyttelige i præsteembedet", i *Fremtidens præst* (Kirkeministeriet 1998); Eberhard Harbsmeier and Henning Thomsen, "Præstespejl", i *Pastoralteologi*, red. Helle Christiansen and Henning Thomsen (København: Anis, 2007). Kirsten Busch Nielsen, "Det almene, det særlige og det helt særlige præsteembede", i *Folkekirkens embeder. Kirkeretsantologi* red. Kirsten Busch Nielsen et.al. (København and Aarhus: Selskab for kirkeret/Anis 2011).
- 42 Stig Lægdene, "Å preke er å samtale: Respons på rapporten "Hellige ord i vanlige liv", i *Hellige ord i vanlige liv: En studie av kirkegjengeres vurderinger av prekener*, red. Hilde Fylling (Tromsø: Kirkelig Utdanningscenter i Nord, 2015), 89.
- 43 Se Johannes Nissen, *Medvandring. Indføring i teologisk religionspædagogik*. (København: Religionspædagogisk Forlag 2014).
- 44 Marianne Gaarden, "Implications of the Empirical Turn for Pastoral Teaching and Education", i *Praxis and Practice in Theology* (Aarhus, Denmark 2016).
- 45 Denne undersøkelsens resultater vil forøvrig presenteres mer detaljert i Gaarden, "Implications of the Empirical Turn for Pastoral Teaching and Education".
- 46 Mary McClintock Fulkerson, "Foreword", i *Ethnography as Christian Theology and Ethics*, red. Christian B. Scharen and Aana Marie Vigen (New York, NY: Continuum, 2011).
- 47 Natalie Wigg-Stevenson, *Ethnographic Theology: An Inquiry into the Production of Theological Knowledge* (New York, NY: palgrave macmillan, 2014). For en annen fruktbar tilnærming og heuristisk modell der ulike stemmer bringes inn i en teologisk samtale, se noen av arbeidende til de britiske forskerne Clare Watkins og Helen Cameron og kollegene som inngår i Action Research, Church and Society (ARCS) teamet. Dette er på mange vis en tjenlig modell til tross for at Watkins også kan kritiseres for å gi forrang til det hun kaller "the normative voice", hvilket er den teologiske stemmen til den kirkelige tradisjonen. For en drøfting av hennes og ARCS-teamets bidrag, se Tone Stangeland Kaufman and Jonas Idestrom, "Why Matter Matters in Theological Action Research: Attending to the Voices of Tradition", (Upublisert).
- 48 Se Sheila Greeve Davaney, *Pragmatic Historicism: A Theology for the Twenty-first Century* (Albany, NY: State University of New York Press, 2000). John Kaufman, "Historical relativism and the essence of Christianity", *Studia Theologica* 70, nr. 1 (2016).
- 49 Bruno Latour, *Science in Action: How to Follow Scientists and Engineers through Society* (Milton Keynes: Open University Press, 1987). For en utdypning av hvordan disse kategoriene kan berike den teologiske samtalen omkring produksjon av teologisk kunnskap. Se også Kaufman and Idestrom, "Why Matter Matters" (Upublisert).
- 50 For en utdypning av dette resonnementet, se Wigg-Stevenson, "From Proclamation to Conversation: Ethnographic Disruptions to Theological Normativity".

Sammendrag

Formålet med denne artikkelen er å bidra til diskusjonen om hva persondimensjonen betyr for prestens virke, og å drøfte mulige konsekvenser for utformingen av presterollen i en nordisk folkekirkekontekst i vår samtid. På bakgrunn av egne tidligere empiriske studier av (1) menighetens ønske om en autentisk prest, (2) prestens spiritualitet og (3) prestens forståelse av embetet som kall finner vi et felles område rundt sammensmeltningen av *prestens person og funksjon*, som vi mener er viktig for forståelsen av en presterolle i endring. Hvis en teologi om prestens tjeneste skal kunne romme samtidens erfaring av persondimensjonens betydning, er det ikke tilstrekkelig å gripe tilbake til en teologi om embetet, som ikke er meningsfull i vår tid. Heller ikke er det tilstrekkelig med pragmatiske tiltak som ikke tar høyde for prestedtjenestens usynlige arbeid og åndelige dimensjon. Derfor problematiser vi både den *praktiske* og den *ideologiske* nedtoningen av persondimensjonens betydning for prestedtjenesten.

Tone Stangeland Kaufman, PhD, førsteamanuensis i praktisk teologi ved MF
Det teologiske menighetsfakultet, Postboks 5144 Majorstuen, 0302 OSLO
tkaufman@mf.no

Kirsten Donskov Felter, teologisk vidensmedarbejder, ph.d.
Folkekirken Uddannelses- og Videnscenter, Skt Markus Kirkeplads 1,1., DK-8000 AARHUS C, DANMARK
kfe@km.dk

Marianne Gaarden, teologisk konsulent, Ph.d.
Helsingør Stift, Den Danske Folkekirke, Vor Frue Kloster, Hestemøllestræde 3, DK-3000 HELSINGØR, DANMARK
marga@km.dk